

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING “HUQUQBUZARLIKLAR
PROFILAKTIKASI KUNI” DA XONADONBAY ISHLASH FAOLIYATINI
YANADA TAKOMILLASHTIRISH**

Amirqulov Shohjahon Husniddin o‘g‘li

IIV Akademiyasi kursanti

Ilmiy rahbar: Boboraximov Abror Baxramovich

IIV Akademiyasi Oliy ta’limdan keyingi ta’lim

fakulteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish va jamiyatda xavfsizlikni ta’minlash maqsadida profilaktika inspektorlari tomonidan amalga oshiriladigan “xonadonbay” ishlash faoliyati muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadbir “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni” munosabati bilan ushbu yo‘nalishdagi ishlarning samaradorligini oshirish va mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: “xonadonbay” ishlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish, “Obod va xavfsiz mahalla”, huquqbuzarliklar profilaktikasi inspektori, xavfsiz mahalla, qonuniylik.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Bu sohada ichki ishlar organlari, xususan, profilaktika inspektorlari muhim rol o‘ynaydi. Ularning faoliyati nafaqat qonunbuzarliklarni aniqlash va bartaraf etishga, balki ularning oldini olishga qaratilgan preventiv choralar tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, “xonadonbay” ishlash deb ataladigan uslub huquqbuzarliklarning ildiziga chuqur kirib borish va aholining ijtimoiy muammolarini joyida hal etishda samarali mexanizm sifatida ko‘riladi. Ushbu uslub “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni” kabi maxsus

tadbirlarda o'zining eng yuqori samarasini namoyon etadi, chunki bu kun profilaktika inspektorlarining mahalla aholisi bilan bevosita muloqot qilish imkonini beradi.

“Xonadonbay” ishlash faoliyati O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishning samarali usullaridan biri sifatida ichki ishlar organlari, xususan, profilaktika inspektorlari tomonidan qo‘llaniladi. Ushbu faoliyatning huquqiy asoslari mamlakatning normativ-huquqiy hujjatlari, Prezident qarorlari va hukumatning tegishli qarorlarida mustahkamlangan. Bu bo‘limda ushbu faoliyatni tartibga soluvchi asosiy hujjatlar tahlil qilinadi va ularning “xonadonbay ishlash”ni rivojlantirishdagi o‘rni ko‘rib chiqiladi.

“Xonadonbay” ishlash tushunchasi O‘zbekistonning mahalla instituti va an‘anaviy jamoatchilik boshqaruvi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, aholining har bir xonadonini o‘rganish, huquqbuzarlikka moyil shaxslar va oilalarni aniqlash, ularga ijtimoiy yordam ko‘rsatish orqali jinoyatchilikning oldini olishni nazarda tutadi. Bu jarayon nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy, psixologik va maishiy masalalarni ham qamrab oladi. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Barcha islohot va o‘zgarishlar – inson qadrini yuksaltirish uchun” tamoyili ushbu faoliyatning asosiy maqsadini aks ettiradi. Shu bilan birga, “xonadonbay ishlash”ning samaradorligini oshirish uchun uni zamonaviy talablar va texnologiyalar asosida takomillashtirish zarurati kun tartibiga chiqmoqda.

“Xonadonbay” ishlash faoliyatini yanada rivojlantirish yo‘llarini O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari asosida tahlil qilishga bag‘ishlanadi. Maqolada mavzuni har tomonlama yoritish uchun qonunchilik bazasi, profilaktika inspektorlarining vakolatlari, hozirgi muammolar va ularni hal etish yo‘llari, shuningdek, takomillashtirish bo‘yicha takliflar keng ko‘lamda ko‘rib chiqiladi. Xususan, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni” doirasida ushbu faoliyatning o‘ziga xos jihatlari va uni optimallashtirish imkoniyatlari alohida e’tibor markazida bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari

to'g'risida"gi qonuni (2016), Prezidentning tegishli qarorlari (masalan, PQ-2896, 2017; VM-801, 2024, PQ-1, 2025) va boshqa normativ hujjatlar asos qilib olinadi.

Mavzuning dolzarbligi nafaqat huquqbuzarliklar sonini kamaytirish zarurati bilan, balki aholining davlat organlariga bo'lgan ishonchini oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlash bilan ham bog'liq. "Xonadonbay" ishlash faoliyati mahallalarda xavfsiz muhit yaratish, oilalardagi ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish va kriminogen vaziyatni barqarorlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ushbu uslubni takomillashtirish nafaqat profilaktika inspektorlarining ish samaradorligini oshiradi, balki umumiy jamiyat barqarorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maqola davomida ushbu masalalarni chuqur tahlil qilish bilan birga, amaliy takliflar va zamonaviy yechimlar ham keltiriladi.

1. Profilaktika inspektorining "xonadonbay ishlash"dagi roli

Profilaktika inspektori O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklarning oldini olish va jamoat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. "Xonadonbay ishlash" faoliyati esa ushbu inspektorlarning asosiy ish usullaridan biri bo'lib, mahalliy hududlarda aholining ijtimoiy holatini o'rganish, huquqbuzarlikka moyil shaxslarni aniqlash va ular bilan profilaktik ishlarni olib borishni o'z ichiga oladi. Ushbu bo'limda profilaktika inspektorining "xonadonbay ishlash"dagi vazifalari va vakolatlari huquqiy asoslarga tayangan holda tahlil qilinadi, shuningdek, "Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni"dagi faoliyatning o'ziga xos jihatlari va mahalla tizimi bilan integratsiyasi ko'rib chiqiladi.

2. Profilaktika inspektorining vazifalari va vakolatlari

O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi qonuni (2016-yil, O'RQ-406) 18-moddasiga ko'ra, profilaktika inspektorlari mahalliy hududlarda huquqbuzarliklarning oldini olish, jamoat tartibini saqlash va fuqarolar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha bir qator vazifalarni bajaradi. "Xonadonbay ishlash" ushbu vazifalarni amalga oshirishning eng samarali usullaridan biri sifatida qaraladi, chunki u inspektorlarga aholining har bir xonadoniga kirib, real vaziyatni joyida o'rganish imkonini beradi.

Inspektorning “xonadonbay ishlash”dagi asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Huquqbuzarlikka moyil shaxslarni aniqlash: Bu jarayonda inspektor xonadon a’zolarining ijtimoiy holati, yashash sharoitlari va oilaviy muammolarini o’rganadi. Masalan, alkogolizm, ishsizlik yoki oiladagi zo’ravonlik kabi omillar huquqbuzarlikka olib kelishi mumkin bo’lgan xavf guruhlari sifatida baholanadi.

Profilaktik suhbatlar o’tkazish: Inspektor huquqiy ongni oshirish maqsadida aholiga qonunchilik normalarini tushuntiradi va huquqbuzarliklarning oqibatlari haqida ma’lumot beradi.

Ijtimoiy yordamni muvofiqlashtirish: Agar xonadonda ijtimoiy yoki moddiy muammolar aniqlansa, inspektor mahalla raisi yoki boshqa mas’ul organlar bilan hamkorlikda yordam ko’rsatish choralarini ko’radi.

Vakolatlar nuqtai nazaridan, qonunning 19-moddasi inspektorlarga mahalliy hokimiyat organlari, jamoatchilik tashkilotlari va fuqarolar bilan hamkorlik qilish huquqini beradi. Shu bilan birga, 2021-yil 15-martdagi “Profilaktika inspektorlari faoliyatini tashkil etish to’g’risida”gi Nizom (Ichki ishlar vazirligi tomonidan tasdiqlangan) “xonadonbay ishlash”ni inspektorning kundalik faoliyatining ajralmas qismi sifatida belgilaydi. Ushbu nizomga ko’ra, inspektor har bir xonadon bo’yicha maxsus hujjat (dalolatnoma) yuritishi va aniqlangan muammolarni bartaraf etish bo’yicha choralar ko’rishi shart.

3. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni”dagi faoliyatning o’ziga xos jihatlari

“Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni” profilaktika inspektorlarining “xonadonbay ishlash”dagi faoliyatini yanada faollashtirishga xizmat qiluvchi maxsus tadbir sifatida 2018-yilda Vazirlar Mahkamasining 189-sonli qarori asosida joriy etilgan. Ushbu kun mamlakat bo’ylab bir vaqtning o’zida o’tkaziladi va profilaktika inspektorlari uchun aholining keng qatlamlari bilan muloqot qilish imkonini beradi. Tadbirning asosiy maqsadi – huquqbuzarliklarning oldini olish, aholining huquqiy savodxonligini oshirish va ijtimoiy muammolarni aniqlashdir.

“Xonadonbay ishlash” ushbu kunda quyidagi o’ziga xos jihatlarga ega:

Keng ko‘lamli qamrov: Odatda inspektorlar o‘z hududidagi muammoli xonadonlarga e’tibor qaratga, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni”da barcha xonadonlarni aylanib chiqishga harakat qilinadi. Bu esa umumiy ijtimoiy-kriminogen vaziyatni baholash imkonini beradi.

Jamoaviy yondashuv: Inspektorlar ushbu kunda yolg‘iz emas, balki mahalla raislari, xotin-qizlar faollari, yoshlar yetakchilari va “beshtalik” guruhi a’zolari bilan birgalikda ishlaydi. Bu hamkorlik “xonadonbay ishlash”ning samaradorligini oshiradi.

Targ‘ibotga urg‘u: Tadbir davomida inspektorlar nafaqat muammolarni aniqlaydi, balki aholiga qonunbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha targ‘ibot materiallari (bukletlar, videoroliklar) tarqatadi va seminarlar o‘tkazadi.

Masalan, 2023-yilda Toshkent shahrining Yunusobod tumanida o‘tkazilgan “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni”da 1500 dan ortiq xonadon aylanib chiqilgan va 120 ga yaqin muammoli oila aniqlangan. Ushbu oilalarning 80 foiziga ijtimoiy yordam ko‘rsatilgan, qolganlari esa doimiy nazoratga olingan. Bu natijalar “xonadonbay ishlash”ning ushbu kunda qanchalik muhim ekanligini ko‘rsatadi.

4. Mahalla tizimi bilan integratsiya va “beshtalik” mexanizmi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-fevraldagi PQ-5017-sonli qarori mahalla tizimini rivojlantirish va “xonadonbay ishlash”ni mahalliy jamoatchilik boshqaruvi bilan birlashtirishga yo‘naltirilgan. Ushbu qarorda “beshtalik” mexanizmi – mahalla raisi, profilaktika inspektori, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi va ijtimoiy xodimdan iborat guruh tashkil etildi. Bu guruhning asosiy vazifasi – har bir xonadonning ijtimoiy holatini o‘rganish va muammolarni hal etishda kompleks yondashuvni ta’minlashdir.

Profilaktika inspektori “beshtalik” ichida yetakchi rol o‘ynaydi, chunki u huquqiy vakolatga ega yagona a’zo hisoblanadi. Masalan:

Muammolarni huquqiy baholash: Inspektor xonadonda aniqlangan vaziyatni (masalan, oilaviy zo‘ravonlik yoki voyaga yetmaganlarning huquqbuzarligi) qonun nuqtai nazaridan tahlil qiladi va tegishli choralarni ko‘radi.

Ma'lumot almashish: Inspektor "beshtalik" a'zolari bilan xonadon bo'yicha ma'lumotlarni baham ko'radi va umumiy harakatlar rejasi tuzilishini muvofiqlashtiradi.

Nazorat va hisobot: "Xonadonbay ishlash" jarayonida to'plangan ma'lumotlar inspektor tomonidan rasmiy hujjatlashtiriladi va yuqori organlarga taqdim etiladi.

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni"da "beshtalik" mexanizmi yanada faol ishlaydi. Masalan, 2024-yilda Samarqand viloyatida ushbu mexanizm yordamida 3000 dan ortiq xonadon qamrab olingan va 200 ga yaqin ijtimoiy muammo (issiq suv ta'minoti, kommunal xizmatlar bilan bog'liq qiyinchiliklar) joyida hal etilgan. Bu jarayon profilaktika inspektorining mahalla tizimi bilan hamkorligi "xonadonbay ishlash"ning samarasini qanchalik oshirishini ko'rsatadi.

5. Rolning cheklovlari va imkoniyatlari

Profilaktika inspektorining "xonadonbay ishlash"dagi roliga qaramay, bir qator cheklovlar mavjud:

Resurslar yetishmasligi: Inspektorlar ko'pincha katta hududlarni yolg'iz qamrab olishga majbur bo'ladi, bu esa samaradorlikni pasaytiradi.

Malaka masalasi: Ba'zi inspektorlar psixologik yoki ijtimoiy muammolar bilan ishlash uchun yetarli tajribaga ega emas.

Texnologik ta'minot: "Xonadonbay ishlash" jarayonida zamonaviy axborot tizimlari (masalan, raqamli ma'lumotlar bazasi) yetishmaydi.

Shu bilan birga, inspektorning roli kelajakda kengaytirilishi mumkin. Masalan, 2024-yilgi PQ-801-sonli qarorda "E-ijtimoiy profilaktika" tizimini joriy etish taklif qilingan bo'lib, bu inspektorlarga xonadonlar bo'yicha real vaqt rejimida ma'lumot to'plash va tahlil qilish imkonini beradi. Bu yangilik "xonadonbay ishlash"ni yanada tizimli va samarali qilishi kutilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektori "xonadonbay ishlash"da markaziy figura bo'lib, uning vazifalari va vakolatlari huquqbuzarliklarning oldini

olishda muhim ahamiyatga ega. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni” ushbu rolni yanada kuchaytiradi, mahalla tizimi bilan integratsiya esa inspektorning ishini jamoaviy va kompleks darajaga olib chiqadi. Shu bilan birga, rolni takomillashtirish uchun resurslar, malaka va texnologiyalar bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rish zarur.

6. Rolning cheklovlari va imkoniyatlari

Profilaktika inspektorining “xonadonbay ishlash”dagi roliga qaramay, bir qator cheklovlar mavjud:

Resurslar yetishmasligi: Inspektorlar ko'pincha katta hududlarni yolg'iz qamrab olishga majbur bo'ladi, bu esa samaradorlikni pasaytiradi.

Malaka masalasi: Ba'zi inspektorlar psixologik yoki ijtimoiy muammolar bilan ishlash uchun yetarli tajribaga ega emas.

Texnologik ta'minot: “Xonadonbay ishlash” jarayonida zamonaviy axborot tizimlari (masalan, raqamli ma'lumotlar bazasi) yetishmaydi.

Shu bilan birga, inspektorning roli kelajakda kengaytirilishi mumkin. Masalan, 2024-yilgi PQ-801-sonli qarorda “E-ijtimoiy profilaktika” tizimini joriy etish taklif qilingan bo'lib, bu inspektorlarga xonadonlar bo'yicha real vaqt rejimida ma'lumot to'plash va tahlil qilish imkonini beradi. Bu yangilik “xonadonbay ishlash”ni yanada tizimli va samarali qilishi kutilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Xonadonbay ishlash” faoliyati O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi va jamoat xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ushbu uslub profilaktika inspektorlari tomonidan amalga oshirilib, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni” kabi tadbirlarda o'zining eng yuqori samarasini namoyon etadi. Maqola davomida faoliyatning huquqiy asoslari, inspektorlarning roli, muammolar va yechimlar, shuningdek, takomillashtirish bo'yicha takliflar O'zbekistonning normativ-huquqiy hujjatlari asosida batafsil tahlil qilindi.

“Xonadonbay ishlash”ning huquqiy bazasi “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi qonun, Prezident qarorlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlari bilan mustahkamlangan bo‘lsa-da, uni yanada aniqlashtirish va mexanizmlarni tartibga solish zarur. Profilaktika inspektorlari ushbu faoliyatda markaziy rol o‘ynaydi, lekin ularning samaradorligini oshirish uchun resurslar, malaka va texnologik ta‘minot bo‘yicha qo‘shimcha choralar talab etiladi. Muammolar sifatida resurslar yetishmasligi, malaka darajasining pastligi va texnologik infratuzilmaning zaifligi aniqlanib, yechim sifatida raqamli texnologiyalar (masalan, “E-ijtimoiy profilaktika” tizimi) va xalqaro tajribani joriy etish taklif qilindi.

Takomillashtirish bo‘yicha takliflar normativ-huquqiy hujjatlarga o‘zgartirishlar kiritish, mahalliy hamkorlikni mustahkamlash, aholining ishtirokini rag‘batlantirish va “Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni”ni yangi yondashuvlar asosida tashkil etishni o‘z ichiga oladi. Ushbu choralar “xonadonbay ishlash”ni tizimli va samarali darajaga olib chiqadi, shu bilan birga mahallalarda ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlaydi. Kelajakda faoliyatni davlat dasturlari bilan integratsiya qilish va moliyaviy qo‘llab-quvvatlash orqali uning davlat siyosatidagi o‘rni yanada mustahkamlanadi.

Umuman olganda, “xonadonbay ishlash” nafaqat huquqbuzarliklarni oldini olish vositasi, balki aholining hayot sifatini yaxshilash, davlat organlariga ishonchni oshirish va mahalla institutini rivojlantirishning muhim mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Ushbu faoliyatni takomillashtirish O‘zbekistonning “Inson qadri ustuvor” degan asosiy tamoyiliga to‘liq mos keladi va jamiyatning uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Боборахимов А. Б. Ички ишлар органлари ва фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари ҳамкорлигини “Хавфсиз маҳалла” тамойили асосида самарали ташкил этиш механизмлари //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 19. – №. 1. – С. 99-107.
2. Боборахимов А. Б. Ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг “сурункали алкоголизм, гиёҳвандлик ёки заҳарвандликка

мубтало бўлган шахслар” ни мажбурий даволашга юбориш фаолияти
//O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2.
– №. 23. – С. 334-338.

3. Боборахимов А., Қавомов А. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасида
“Ижтимоий профилактика” тушунчаси ва уни амалга оширишдаги чора-
тадбирлар тизими //Актуальные вопросы обеспечения прав женщин и
предотвращения насилия в семье в Узбекистане. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 34-
38.

4. Вахрамович В. А., Жавлон огли Р. А. Босқинчилик jinoyati tushunchasi
//Научный Фокус. – 2024. – Т. 1. – №. 9. – С. 40-53.

5. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Cx_Bhf4AAAAJ&citation_for_view=Cx_Bhf4AAAAJ:YsMSGlbcyi4C

6. Ichki ishlar organlari to‘g‘risida qonun – 16.09.2016-y. // lex.uz